

ŽENE LIDERI

BAVLJENJE HEMIKA LIJAMA I PITANJIMA OTPADA

jun 2022. g.

ŽENE LIDERI BAVLJENJE HEMIKA LIJAMA I PITANJIMA OTPADA

JUN 2022. G.

IPEN - je mreža sačinjena od preko 600 nevladinih organizacija koje deluju u više od 120 zemalja kako bi smanjile i uklonile štetu koju toksične hemikalije nanose ljudskom zdravlju i životnoj sredini.

www.ipen.org

© 2022. International Pollutants Elimination Network (IPEN). Sva prava zadržana.

Autor: Džindžer Hervi

IPEN-ov produkcijski tim: Tifani Tul, Tripti Arora, Čarls Margulis, Tim Varner, Beti Valund

Ovaj izveštaj je izrađen u sklopu mreže projekta br. 9771 za Globalni fond za životnu sredinu (GEF) koji se bavi Najboljim globalnim praksama za novonastala pitanja politike vezana za Strateški pristup međunarodnom upravljanju hemikalijama (SAICM), koji sprovodi Sekretarijat SAICM-a. Izrađen je uz sufinansiranje Vlade Švedske. Iako je ovaj izveštaj izrađen uz pomoć Globalnog fonda za životnu sredinu, Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu i Vlade Švedske, to ne znači da isti dele izražene stavove i tumačenja, te odgovornost za sadržaj izveštaja u potpunosti snosi IPEN.

www.ipen.org • ipen@ipen.org • @ToxicsFree

SADRŽAJ

Oruba Al-Refa'i, Jordan.....4

Organizacija: Ruke za životnu sredinu i održivi razvoj

Gohar Kojajan, Jermenija.....24

Organizacija: Žene Jermenije za zdravlje & zdravu životnu sredinu (AWHHE)

Dien Maimuna Ndeje, Senegal8

Organizacija: Mreža za akciju protiv pesticida (PAN) Afrika

Vi Vagiji, Sjedinjene Američke Države28

Organizacija: Akcija zajednice Aljaske protiv toksičnih supstanci (ACAT)

Žene iz CADPI/Vangki Tangni, Nikaragva12

Organizacija: Centar za samostalnost i razvoj starosedelačkih naroda (CADPI)

Ajverasija Vera Ngovi, Tanzanija32

Organizacija: Udruženje stručnjaka Tanzanije za javno zdravlje, zdravlje na radu i zdravlje životne sredine (TAPOHE)

Kvon Jong Eun, Koreja16

Organizacija: Podržavaoci zdravlja i prava ljudi u industriji poluprovodnika (SHARPS)

Helen Lin, Ujedinjeno Kraljevstvo36

Organizacija: Alijansa za prevenciju raka

Sidika Sultana, Bangladeš20

Organizacija: Organizacija za životnu sredinu i društveni razvoj (ESDO)

Nastavnici srpskih eko-škola, Srbija40

Organizacija: Ambasadori održivog razvoja i životne sredine (EASD)

ORUBA AL-REFA'I, JORDAN

ORGANIZACIJA: RUKE ZA ŽIVOTNU SREDINU I ODRŽIVI RAZVOJ

2014. godine Oruba Al-Refa'i se kupala, kada je osetila kvržicu u dojci.

Imala je samo 24 godine, i tek se bila udala. „Nisam očekivala da će biti rak“, rekla je. „Bila sam jako mlada i nisam imala porodičnu istoriju raka dojke“.

Ali kada se obratila klinici za rak u Amanu, dobila je dijagnozu kancerogenog tumora. Doktori nisu hteli da nagađaju šta je moglo da izazove rak, ali budući da nije postojao genetski faktor, ona je bila uverena da je razlog bilo nešto iz njenog okruženja.

„Za mene je to bila opomena da moram da postanem zdravija i obavestim se o uticaju zagađivača na ljudsko zdravlje“, rekla je.

Tokom studija građevine, pratila je opšta predavanja o zagađivačima životne sredine. Ali sada je želela da sazna više od toga.

2016. godine, kada se navršilo godinu dana od početka radioterapije, počela je da volontira u jednoj nevladinoj organizaciji za zaštitu životne sredine. 2017. godine bila je deo tima koji je predstavljao Jordan na Stokholmskoj konvenciji UN-a o dugotrajnim organskim zagađivačima (POP).

Ali želela je da se više usredsredi na način na koji su žene i deca izloženi hemikalijama. Otkrila je da je većina ekoloških organizacija u zemlji ili bila zainteresovana za šira pitanja održivosti, ili se nije fokusirala posebno na žene.

Tako je 2019. godine pokrenula sopstvenu neprofitnu organizaciju „Ruke za životnu sredinu i održivi razvoj“. Njena misija je da podigne svest o toksičnim hemikalijama koje se nalaze u proizvodima koje svakodnevno koriste žene i deca, kao i da predloži rešenja ili bezbednije alternative.

Do sada se organizacija fokusirala na opasne supstance u igračkama, šminki i puderu od talka, koji mnoge žene u Jordanu i širom Bliskog istoka koriste kao puder za bebe ili za održavanje sopstvene higijene, te ga stavljaju između nogu ili ispod pazuha kako bi kožu održale suvom i umanjile pojavu osipa. Branioci prava potrošača već decenijama su zabrinuti što glavni sastojak ovog pudera, prirodni mineral talk, može da sadrži tragove azbesta, koji je kancerogen.

Džonson & Džonson, glavni proizvođač ovog proizvoda, suočava se sa nekoliko hiljada tužbi u SAD, uglavnom od strane pacijenata koji tvrde da im je ovaj puder izazvao rak jajnika. U julu 2021. godine, ta kompanija je objavila da će prekinuti prodaju pudera za bebe na bazi talka u Severnoj Americi, ali da će nastaviti da plasira taj proizvod drugde u svetu.

„Mnogi ljudi [u Jordanu] nisu čuli za bitku koja se odvija u SAD i Kanadi“, rekla je Oruba. 2020. godine organizovala je nacionalnu konferenciju u Jordanu pod imenom „Talk i njegov uticaj na zdravlje žena“, što je bio prvi put da se u toj zemlji održava događaj na tu temu.

„Mnogi ljudi [u Jordanu] nisu čuli za bitku koja se odvija u SAD i Kanadi“, rekla je Oruba.

2020. godine organizovala je nacionalnu konferenciju u Jordanu pod imenom „Talk i njegov uticaj na zdravlje žena“, što je bio prvi put da se u toj zemlji održava događaj na tu temu. Pozvala je vladine zvaničnike, medicinske stručnjake i stručnjake za hemikalije da razgovaraju o ovoj temi i tom prilikom podelila prisutnima alternativu za puder od talka koju je sama napravila od kukuruznog skroba.

„Ta konferencija je značajno uticala na ljude“, rekla je ona.

Organizacija „Ruke“ se fokusira na podizanje svesti o toksičnim hemikalijama među ženama u područjima sa nižim društveno-ekonomskim statusom. Oruba priređuje radionice u gradovima širom zemlje, tokom kojih je primetila da su mnoge žene koje upoznaje šokirane kada čuju da dečije igračke mogu da sadrže toksične supstance.

„Mislili su da vlada sve pokriva i testira“, rekla je ona. „Što nije tačno. Nijedna vlada na svetu ne može sve da testira“. Deo ovih radionica se fokusira na podučavanje žena kako da samostalno utvrde da li su proizvodi bezbedni za upotrebu ili ne.

Biti žena je prednost u ovim okruženjima, rekla je, jer kao takva može da pristupi konzervativnijim zajednicama i da vodi iskrene razgovore. Čula je od mladih žena da znaju da njihova šminka možda sadrži toksične hemikalije, ali ih i dalje koriste zbog jakog pritiska društvenih medija da budu lepe. To što je žena takođe joj omogućava da

govori o temama „koje su veoma lične i veoma privatne, kao što je upotreba talka između nogu“.

„Nisam mogla da zamislim da muškarac iz Jordana priča o tome ženama“, nasmejala se. „Ne bi izašao živ. To bi

bile njegove poslednje reči“.

U budućnosti želi da sarađuje sa vladom Jordana na uvođenju zakona i podizanju

standarda za ograničavanje toksičnih hemikalija u nekoliko različitih proizvoda. Takođe se nada da će zajedno sa centrima za lečenje raka u Jordanu organizovati konferenciju o proizvodima koji mogu povećati rizik od raka, na kojoj bi učestvovala druge žene koje su preživele rak dojke.

Završila je hormonsku terapiju 2019. godine i od tada nije imala recidive. Prati sopstvenu

higijensku rutinu za sebe i svoje troje dece, prilikom koje izbegava proizvode kao što su talk i šamponi koji mogu imati toksične supstance.

To što saznaje više o hemikalijama sadržanim u proizvodima i nastavlja da se kroz organizaciju

„Ruke“ bori za prava potrošača, čini da se „oseća dobro na ličnom i profesionalnom nivou“, rekla je ona. „Osećam da nešto postizem u svojoj zajednici“. ■

„ZA MENE JE TO BILA
OPOMENA DA MORAM DA
POSTANEM ZDRAVIJA I
OBAVESTIM SE O UTICAJU
ZAGAĐIVAČA NA LJUDSKO
ZDRAVLJE“, REKLA JE.

DIEN MAIMUNA NDEJE, SENEGAL

ORGANIZACIJA: MREŽA ZA AKCIJU PROTIV PESTICIDA (PAN) AFRIKA

Na periferiji Luge, grada na severozapadu Senegala u kojem je odrasla Dien Maimuna Ndeje, postojala je fabrika Kompanije za industrijske i poljoprivredne proizvode (SPIA na francuskom).

Senegal, kao i većina afričkih zemalja, ne proizvodi pesticide. Ali SPIA i druge kompanije uvoze aktivne sastojke za proizvodnju pesticida i preformulišu ih, te fabrika u blizini Luge proizvodi beta-ciflutrin, ciflutrin i fenitrothion, koji se koriste u velikoj meri na usevima, a takođe i kao insekticidi u domaćinstvu.

Poljoprivreda je bila dominantna grana privrede u regionu, a Maimuna tokom svog odrastanja nije shvatala koliko se drastično promenila poljoprivredna praksa u poslednjih nekoliko generacija. Umesto da se oslanjaju na tradicionalne i prirodne metode prevencije štetočina, većina poljoprivrednika sada koristi ove sintetičke pesticide – koji su relativno skupi – uvereni da je to najbolji način da se osigura zdravlje i dobar rod useva.

Njen otac je radio kao tehničar za regionalnu upravu Odeljenja za poljoprivredu u zajednici Luga, pa je kao dete išla sa njim na poljoprivredna gazdinstva. Uvek bi nosio masku tokom tih poseta, što joj je u to vreme bilo čudno.

Tek kada je porasla shvatila je zašto.

Tokom studija se strasno zainteresovala za hemikalije i pridružila mnogim pokretima koji pokušavaju da se bore protiv zagađenja. Njeno obrazovanje na univerzitetu je dopunjeno sve rasprostranjenijim javnim saznanjima o štetnosti pesticida, posebno visoko opasnih pesticida (HHP), koji se ponekad izvoze u Afriku i druge regione

u razvoju iz zapadnih zemalja gde su zabranjeni.

Na njen užas, naučna analiza vazduha, vode i tla oko njenog rodnog grada potvrdila je da je to područje veoma zagađeno, zbog fabrike SPIA.

Beta-ciflutrin, ciflutrin i fenitrothion, koji se proizvode u toj fabrici, svi se vode kao visoko opasni pesticidi na spisku Međunarodne mreže za akciju protiv pesticida (PAN). Izveštaj UN-a o Lugi iz 2002. godine naveo je da je otkad je ta fabrika aktivna „opseg zagađenja izuzetan... u gradu se osećaju jaki neprijatni mirisi. Ovi mirisi smetaju lokalnom stanovništvu, koje se često žali na disajne probleme”. U izveštaju se navodi da uprkos tome što je klasifikovana „u kategoriju opasnih, nepogodnih i nezdravih poslovnih aktivnosti” zbog proizvodnje HHP-a, SPIA ne koristi čak ni filter za emisije toksičnih isparenja iz fabrike.

„Bilo nam je zaista strašno“, rekla je ona. „Provela sam više od 25 godina u ovoj oblasti... i nismo znali da smo bili izloženi ovim preformulisanim hemijskim proizvodima... bili smo potpuno neobavešteni o njihovim efektima“.

Zajednica se proteklih godina organizuje, protivi se ovoj kompaniji i pokušava da uvede promene. Maimuna veruje da bi fabriku SPIA trebalo zatvoriti. Ali do sada država nije ništa preduzela te kompanija nije smanjila štetnost svog poslovanja. Maimuna je sada član vladine komisije koja odobrava dozvole za pesticide, i kad god se SPIA prijavi ona lobira protiv njih.

„Ovo je za mene sada lična bitka“, rekla je.

Jedan od njenih mentora na univerzitetu, profesor Abu Tiam, povezao ju je sa Mrežom

za akciju protiv pesticida (PAN) Afrika nekoliko godina nakon što je diplomirala.

Provela je poslednjih 12 godina u PAN-u, a njen cilj je da iskoreni upotrebu HHP-a u Senegal i Africi.

Njena uloga u PAN-u je da sprovodi istraživanja, a zatim da se zalaže da vlada donese političke odluke na osnovu tog istraživanja. Posetila je poljoprivredna imanja na kojima žene rade zajedno sa muškarcima u polju gde koriste pesticide bez odgovarajuće opreme — ponekad čak sa decom na leđima.

„Zaista mi je žao što ljudi misle da su muškarci ti koji su u poljoprivredi više izloženi opasnostima“, rekla je ona. „Žene su u velikoj meri izložene.“

„OVO JE ZA MENE SADA
LIČNA BITKA“, REKLA JE.

Ona ističe da pored toga što ponekad rade na terenu, žene obično peru odeću koju muškarci nose kada koriste štetne proizvode, što znači da su izložene na više načina. Čula je mnogo priča od žena koje rade sa pesticidima, o pobačajima ili deci rođenoj sa deformitetima.

„Ti pesticidi su uzrok brojnih problema u zajednicama“, rekla je ona. Pored boljih propisa o tome koji su proizvodi dozvoljeni u zemlji, ona želi da promoviše bolje obrazovanje o tome kako ih bezbedno koristiti i da podstakne prirodne alternative insekticidima kad god je to moguće.

„Trebalo bi da prestanemo da koristimo pesticide i umesto toga promovišemo agroekologiju, kako bismo sačuvali zdravlje“.

Ona se suočila sa izazovima u poslu zbog svog pola, uključujući i teškoće da ubedi muškarce u opasnost koju predstavljaju pesticidi. Takođe joj je teško da sa porodicom

pomiri zahteve svog posla, koji zahteva i međunarodna putovanja kako bi predstavljala PAN u pregovorima za konvencije UN-a o hemikalijama.

Seća se kada je prvi put morala da putuje u inostranstvo, samo pet meseci nakon rođenja njenog prvog deteta.

„Bilo je teško mom detetu, meni i mužu. Ponekad bih otišla u kupatilo samo da se isplačem“, rekla je.

Ali misija koju joj je preneo mentor i važnost njenog rada održavaju joj motivaciju.

„Videla sam profesora Abu Tiama, koji je ceo svoj život posvetio borbi protiv upotrebe pesticida. Kada je odlučio da ode, sećam se da mi je rekao: „Ti si budućnost“, kaže ona.

„Ponekad je teško. Ali ako profesor Abu Tiam misli da sam ja budućnost, onda moram to da ispoštujem. Moram da ostvarim svoje ciljeve.“

ŽENE IZ CADPI/VANGKI TANGNI, NIKARAGVA

ORGANIZACIJA: CENTAR ZA SAMOSTALNOST I RAZVOJ STAROSEDELAČKIH NARODA (CADPI)

Veliki deo onoga čime se bave žene iz organizacije Vangki Tangni uopšte nije vezan za hemikalije — barem ne na prvi pogled.

Lokalna ženska organizacija starosedelaca, sa sedištem u severnoj opštini Vaspam u Nikaragvi, ima dvostruki cilj: da osnaži žene kako bi mogle da žive bez nasilja i zaštiti kulturu predaka i zdravlje 115 okolnih autohtonih zajednica.

Ali, kao što ističu četiri aktivistkinje te organizacije — Naidira Leonidas Angas, Leduvina Guilj Zamora, Dačija Zamora Selston i Vilma Vašington Kruz — oba ova cilja su neraskidivo isprepletena sa održivim načinom života i zaštitom prirodnih resursa.

„Učila sam o zagađivačima tokom studija“, rekla je Dačija. Ali njeno pravo interesovanje za hemikalije počelo je „kada sam počela da radim u organizaciji, posećivala žene u zajednicama i videla situaciju sa zagađivačima sa kojom se svakodnevno suočavaju“.

Kontaminacija vode i izvora hrane oko autohtonih zajednica je nešto što se redovno dešava. Žene iz Vangki Tangnija se sećaju da je tokom njihovog odrastanja postojao kolektivni duh tesno povezanih zajednica u Vaspamu, koji se ogledao na primer u tome što su porodice zajedno jele obroke i slušale kako stariji pričaju priče u noćima obasjanim mesečinom. Takođe se sećaju naglasaka koji je stavljen na poštovanje zajedničkih resursa: zajednice su „obilazile paljene njive; tražile i štatile matična stabla, kako ne bi bila posećena; znale koje je drveće muško, a koje žensko i shodno tome sa njima postupale drugačije; znale najbolje sate za spaljivanje kako bi se izbegla kontaminacija“, rekla je Vilma.

Naidira se seća da su u njenoj zajednici, zvanoj Andris, žene petkom išle na pecanje uz pomoć udica. Sada mnoge zajednice za pecanje koriste cipermetrin, sintetički insekticid koji je toksičan za ribe, pčele i vodene insekte - truju ribe da bi ih uhvatili, a pritom zagađuju vodu. „Ribe u reci se istrebljuju“, kaže Vilma.

Takođe postoji značajan uticaj hemikalija na zdravlje pripadnika autohtonih zajednica u regionu, posebno zbog upotrebe žive u iskopavanju zlata. Tokom posete zajednice rudniku Murubila, Leduvina se priseća „uništavanja i kontaminacije vode. Sve je bilo prljavo, blatnjavo, ljudi su imali fleke i bubuljice na nogama, rukama, koži“.

„Kada je reka puna, korito je puno tačaka sjajnih poput zvezda, od toliko žive“, rekla je ona.

Organizacija Vangki Tangni je sprovela studije o korišćenju žive u rudarstvu i otkrila da žene ulaze u reku i provode ceo dan u kontaminiranoj vodi do struka, dok traže zlato. Intervjuisali su žene i otkrili da i muškarci i žene koji to rade pate od bolova u kostima, od kožnih i disajnih tegoba i problema sa varenjem. Ali žene imaju dodatne probleme: u mnogim slučajevima žene koje su tražile zlato dok su bile trudne doživele su pobačaje ili su rodile decu sa urođenim manama.

Nakon što je organizacija Vangki Tangni sprovela studije i počela da podiže javnu svest o ovim temama, neke zajednice su izjavile da pokušavaju da promene način na koji traže zlato tako što koriste dužu tehniku koja daje slabije rezultate ali ne uključuje upotrebu žive. „Kažu da to rade da bi sprečili pobačaje i bolesti“, rekla je Leduvina. Za ovaj problem ne postoji jednostavno rešenje — egzistencija zajednica zavisi od novca koji zarađuju od kopanja zlata — ali uz više obrazovanja i uspostavljanje mreže ljudi koji međusobno mogu da podele uspešna iskustva, „vidimo da više neće biti isto, vidimo promene“.

Drugi cilj organizacije je podrška i osnaživanje žena koje su bile žrtve nasilja. Članovi

organizacije ih prate u policiju da prijave nasilje u porodici i zalažu se da nasilnici odgovaraju za ono što su učinili.

Članovi organizacije zbog toga plaćaju visoku cenu: žene Vangki Tangnija su pretrpele pretnje nasiljem od strane zlostavljača žena koje su pratile u policiju.

„Kada muškarci shvate da idemo sa ženama da podnose žalbe, prete nam. Ali nastavljamo da radimo jer su mnoge žene u sličnim situacijama izgubile živote“, rekla je Vilma. „Da nije bilo njih... ne bismo se izborile za pravo

da se branimo, da podnesemo žalbe, da zahtevamo pravdu“.

Otkrili su da osnaživanje žena koje trpe nasilje kako bi ostvarile svoja prava ima dalekosežne posledice: one su takođe spremnije

da brane prirodna bogatstva u blizini svojih zajednica.

Kroz rad organizacije, „ljudi u zajednicama su naučili da brane svoja lična i kolektivna prava“, rekla je Naidira. „Sada znaju kako da brane svoje resurse“.

Vangki Tangni od 2009. godine jednom godišnje saziva Forum žena starosjedelaca, gde se sada okuplja više od hiljadu žena da bi podelile probleme sa kojima se suočavaju u svojim zajednicama, uključujući i probleme ekološke pravde. Činjenica što stotine drugih žena učestvuju napravilo je od ove grupe jednu celinu, navodi Dačija. „Svaka od žena se sada manje plaši i stekla je više hrabrosti da zahteva svoja prava“, rekla je ona.

KROZ RAD ORGANIZACIJE,
„LJUDI U ZAJEDNICAMA
SU NAUČILI DA BRANE
SVOJA INDIVIDUALNA
I KOLEKTIVNA PRAVA“,
REKLA JE NAIDIRA. „SADA
ZNAJU KAKO DA BRANE
SVOJE RESURSE“.

Organizacija je takođe uspostavila radio stanicu u zajednici, čiji je Vilma voditelj, koja omogućava pristup zajednicama do kojih je ranije bilo teško doći. Neki programi su posvećeni pitanju zagađenja i skreću pažnju na uticaj hemikalija na životnu sredinu i zdravlje.

Njihov krajnji cilj je da osnaže žene tako da one zaštite svoja lična prava i kolektivne resurse. Leduvina se priseća da ju je majka inspirisala da radi sa zajednicom i da sa samopouzdanjem zauzme lidersku ulogu. A pošto žene obično imaju veću ulogu u obrazovanju naredne generacije, Naidira ističe da je i to važna prilika. „Provodimo više vremena sa njima... možemo više da utičemo na njih“.

„Naša kultura nam nalaže da živimo u harmoniji sa majkom prirodom i moramo da prenesemo deci koliko je to važno“, rekla je. „To je način na koji možemo da se staramo o našim resursima kao autohtoni narodi“. ■

KVON JONG EUN, KOREJA

ORGANIZACIJA: PODRŽAVAOCI ZDRAVLJA I PRAVA LJUDI U INDUSTRIJI
POLUPROVODNIKA (SHARPS)

Kvon Jong Eun se seća da je kao dete volela da gleda svetla fabrike čelika POSCO kako plešu iznad njenog rodnog ribarskog sela na istočnoj obali Južne Koreje.

U selu su poštovali POSCO; ta fabrika je zapošljavala veći deo grada i bila je razlog što su selu stizale osnovne potrepštine i zarada. Učenici su za školske izlete išli u obilazak fabrike i dobijali suvenire, a fabrika je za selo priređivala festivale i vatromete.

Seća se da su se ponekad u lokalnim vestima pojavljivale industrijske nezgode. Jednom je njena drugarica odsustvovala iz škole nekoliko dana jer joj je otac poginuo u nesreći na radnom mestu.

Ali selo je uglavnom fabriku videlo kao dobru stvar.

Tako je bilo donedavno, sve dok na lokalnoj radio stanici nije emitovan dokumentarac o velikom broju obolelih od raka u selima u blizini pogona POSCO. „POSCO nam nikada nije pomenuo štetne hemikalije, zagađenje životne sredine i rizik po ljudsko telo“, rekla je.

Odmah je poslala link svojim roditeljima, koji i dalje tamo žive. Ona želi da se odsele, iako oni odgovaraju da je selo njihov dom, u kome žive decenijama. Jong Eun se brine što se problemi sa fabrikom tek sada istražuju i boji se da će biti otkriveno još uništavanja životne sredine i bolesti u obližnjim zajednicama.

„Svi osećaju gorčinu“, rekla je ona, dodajući da je POSCO pokušao da spreči objavljivanje dokumentarca u lokalnoj radio stanici.

„Vlada i POSCO to više ne mogu tek tako da sakriju“, rekla je ona i dodala da prati aktiviste i organizacije koje rade na istraživanju o fabrici.

Otkako se preselila daleko od svetla fabrike POSCO, Jong Eun je naučila ponešto o vršenju pritiska na moćne kompanije da poboljšaju svoje radne prakse i preuzmu odgovornost za zdravlje svojih radnika.

Od 2013. godine radi kao organizator zajednice za SHARPS (Podržavaoci zdravlja i prava ljudi u industriji poluprovodnika), aktivističku organizaciju koja se bori za pitanja rada i ljudskih prava. Jedna od glavnih aktivnosti organizacije je podrška žrtvama profesionalnih bolesti u proizvodnji elektronske opreme kako bi njihove bolesti bile prepoznate povrede na radu.

Započela je svoj rad sa SHARPS-om tokom njihovog protesta u Seulu, koji je imao za cilj da izvrši pritisak na korejskog elektronskog giganta Samsung da počne pregovore sa grupama zastupnika prava radnika. SHARPS je među radnicima Samsunga zabeležio stotine ozbiljnih bolesti povezanih sa radom – uključujući rak, bolesti krvi, plućna oboljenja i pobačaje – zbog čega je organizovao ulične proteste ispred sedišta kompanije Samsung u južnom Seulu koji su trajali duže od 1.000 dana.

Vršenje pritiska je urodilo plodom. 2018. godine, nakon dugogodišnjeg odbijanja da prihvati odgovornost ili ponudi nadoknadu radnicima,

predsednik Samsunga je priznao da kompanija nije dovoljno dobro upravljala zdravstvenim rizicima, pristao na plan kompenzacije i obećao da će primeniti mere kako bi sprečio da se problem ponovi.

SHARPS je od tada proširio svoj rad na celu elektronsku industriju. Jong Eun se posebno fokusira na to kako su radnice pogođene: radi na podizanju svesti o reprotoksičnim supstancama i pobačajima / neredovnim menstruacijama među radnicama. Ona ističe da su žene često nesrazmerno izložene štetnim supstancama u elektronskoj industriji: predrasuda da imaju brže i spretnije ruke znači da veći deo stvarne proizvodnje u fabrikama obavljaju žene, gde većinu inženjera višeg nivoa čine muškarci.

Osim što su više izložene rizicima po prirodi svog posla, žene imaju niži nivo obrazovanja od inženjera o tome kako mašinerija radi i kako bi mogle biti izložene toksičnim supstancama.

„Ove radnice često dolaze u SHARPS“, rekla je.

Ona se nada da će početi da prikuplja podatke razvrstane po polu - posebno, praćenje stope učestalosti raka kod radnica u proizvodnji poluprovodnika i elektronike. Takođe radi na knjizi sa SHARPS-om kako bi obznanila potencijalne načine izlaganja hemikalijama sa kojima se žene suočavaju na radnom mestu.

Nacionalni zakon koji je izmenjen prošle godine, nakon intenzivnog zagovaranja od strane SHARPS-a, mogao bi uskoro da proširi kategorije osoba pogođenih štetnim hemikalijama koje bi mogle da

dobiju nadoknadu za bolesti na radnom mestu. Zakon o industrijskim nesrećama za druge generacije je izmenjen i dopunjen kako bi i deca pogođenih imala pravo da podnose zahteve za potraživanje na osnovu industrijskih nesreća.

Jong Eun se nada da će plan obeštećenja — čiji se detalji još uvek finalizuju — biti značajan i adekvatan za podršku porodicama onih koji su pretrpeli nesreće. Blisko joj je pitanje zaštite nečije porodice, bilo u obliku protivljenja fabrici POSCO koja je naškodila selu njenih roditelja ili zaštite sledeće generacije pravnim putem.

„Dok sam radila za SHARPS prošla sam kroz brak, trudnoću, porođaj i roditeljstvo“, rekla je, dodajući da su joj trudnoća i rađanje deteta

otvorili potpuno novi svet razumevanja i saznanja o opasnosti od izlaganja hemikalijama.

Za nju, ova iskustva su otkrila koliko je važno razmatrati ženske perspektive. „Perspektiva roda je zaista neophodna u nastojanju da se slobodno govori i zajednički rešavaju problemi“. ■

**ZA NJU, OVA ISKUSTVA SU
OTKRILA KOLIKO JE VAŽNO
RAZMATRATI ŽENSKЕ
PERSPEKTIVE. „PERSPEKTIVA
RODA JE ZAISTA NEOPHODNA U
NASTOJANJU DA SE SLOBODNO
GOVORI I ZAJEDNIČKI
REŠAVAJU PROBLEMI“.**

SIDIKA SULTANA, BANGLADEŠ

Organizacija: Organizacija za životnu sredinu i društveni razvoj (ESDO)

Ekološka svest u Bangladešu se uveliko promenila otkako je Sidika Sultana započela svoju karijeru 1994. godine.

Organizacija za životnu sredinu i društveni razvoj (ESDO) sa kojom je radila poslednjih 28 godina, osnovana je 1990. godine. Radila je samo na jednom problemu, koji će zvučati poznato onima koji prate pitanja održivosti u poslednjih nekoliko godina: zabrana plastičnih kesa za jednokratnu upotrebu.

U to vreme, rekla je ona, niko nije razumeo zašto organizacija radi na zabrani ovih predmeta. Iako je odrasla u naprednom gradu na severu zemlje, gde je nivo obrazovanja bio viši, a rodna ravnopravnost naprednija nego u nekim drugim oblastima, uopšte nije bilo mnogo znanja o pitanjima održivosti i hemikalijama uopšte.

„Sada ljudi razumeju: da, hemikalije su nam od pomoći, ali su ujedno katastrofalne za nas“, rekla je Sidika.

Veliki deo tog boljeg nivoa razumevanja u Bangladešu se može pripisati ESDO-u, koji se značajno proširio – 1994. godine je bilo pet zaposlenih, dok ih je 50-ak – to je takođe jedina organizacija koja radi na hemikalijama u Bangladešu.

Sidika je započela svoj rad u ESDO-u kao part-tajm koordinator 1994. godine, a napredovala je i na kraju postala izvršni direktor organizacije 2008. godine. Tokom svog postojanja, ESDO je postigao mnoge stvari: izradu regulatornog okvira i uputstava

za upravljanje farbama i e-otpadom koji su usvojeni kao standardi ili pravila; rad sa državnim institutom za standarde i industrijskim društvima na zabrani krema za izbeljivanje kože i postepenom izbacivanju žive iz stomatologije; završetak sveobuhvatne studije o Bisfenolu A (BPA) u priznaticama.

Ali iako je mnogo pitanja na koja se treba fokusirati, ona veruje da su najhitnije pitanje rod i hemikalije.

Pored tipičnih načina na koje su žene više izložene hemikalijama — kroz proizvode za čišćenje, veću upotrebu kozmetike, više vremena provedenog u kući — i fizičkih razlika u pogledu uticaja hemikalija na telo muškaraca i žena, Sidika ističe da su u Bangladešu i drugim zemljama jugoistočne Azije žene veoma izložene hemikalijama i na poslu.

U tekstilnoj industriji — koja zapošljava 4,4 miliona ljudi i doprinosi BDP-u sa više od 11 procenata — dominiraju žene. I neformalnim sektorom sakupljača otpada takođe sve više dominiraju žene i deca — što se tokom pandemije kovida pogoršalo.

„ESDO je sproveo studiju o tome koliko je plastičnog otpada za jednokratnu upotrebu stvoreno za 1-3 meseca, a rezultat je zaista ogroman“, rekla je ona. To posebno pogađa žene i decu koji rade kao sakupljači otpada i razvrstavaju smeće na deponijama, često bez zaštitnih rukavica.

Radila je na mnogim temama vezanim za hemikalije, održivost i socijalna pitanja sa ESDO. Ali ono na šta je najponosnija jeste da ohrabruje sledeću generaciju aktivista da nastave sa radom.

„Uvek sam ohrabrivala mlade da se angažuju u svom radu jer osećam da su oni budući lideri“, rekla je.

„Bez obzira koliko smo svesno ili nesvesno uništili naše okruženje, mladi imaju potencijal da ga obnove“.

„UVEK SAM OHRABRIVALA
MLADE DA SE ANGAŽUJU U SVOM
RADU JER OSEĆAM DA SU ONI
BUDUĆI LIDERI“, REKLA JE.

„Uvek sam ohrabrivala mlade da se angažuju u svom radu jer osećam da su oni budući lideri“, rekla je.

Ova organizacija vodi mrežu ekoloških obrazovnih programa u osnovnim školama, nastojeći da nauči decu o zaštiti životne sredine kroz igre i pomogne im da osnuju „Zeleni klub“ za školu koji se bavi zagovaranjem zaštite životne sredine.

Devojčice su veoma zainteresovane da se uključe, ne samo kao aktivistkinje. „I one žele da budu hemičarke i da rade u industriji“, rekla je.

„Nadam se da ćemo obezbediti održiviju budućnost za sledeću generaciju, ne samo u mojoj zemlji/regionu već i širom sveta“,

rekla je Sidika. „Sada je na njih red da uspeju i utru put ka održivijoj budućnosti“. ■

GOHAR KOJAJAN, JERMENIJA

Organizacija: Žene Jermenije za zdravlje i zdravu životnu sredinu (AWHHE)

Diplomatija je uvrežena u porodici Gohar Kojajan.

Rođena je u Moskvi od oca diplomate, a detinjstvo je provela po ambasadama u inostranstvu pre nego što je njena porodica ostvarila svoj dugogodišnji san da se vrati u Jermeniju 1988. godine.

Nakon što je završila magistarske studije, radila je u nacionalnom sektoru obrazovanja, kao i u međunarodnim i jermenskim organizacijama za razvoj dijasporu i dobrotvornim organizacijama. Od 2010. godine koristi svoje diplomatske veštine kao specijalista za komunikacije u svojoj organizaciji Žene Jermenije za zdravlje i zdravu životnu sredinu (AVHHE).

AVHHE znatno doprinosi korišćenju zdravih hemikalija i upravljanju otpadom u Jermeniji, a kroz svoj rad savetuje vladu i radi sa zajednicama na podizanju društvene svesti. Između ostalog uspešno su realizovali projekte o visoko opasnim pesticidima, toksičnim hemikalijama u proizvodima za decu i teškim metalima u životnoj sredini.

Ove uspešne kampanje imaju uticaja i van granica Jermenije: u Evroazijskoj ekonomskoj uniji (EEU), bloku pet bivših sovjetskih država u istočnoj Evropi, na Kavkazu i u centralnoj Aziji, „jermenski glas je veoma progresivan“, kaže Olga Speranskaja, viši savetnik u Međunarodnoj mreži za eliminaciju zagađivača (IPEN).

„To je velikim delom zbog načina na koji Žene Jermenije za zdravlje i zdravu životnu sredinu komuniciraju sa vladom“, rekla je ona. „Jermenska vlada zatim prenosi vest o tim

problemima EEU. Dakle, uloga koju AVHHE igra u Jermeniji je veoma važna za region“.

Ona je kao primer navela živu: Jermenija je jedna od samo dve zemlje u istočnoj Evropi, na Kavkazu i u centralnoj Aziji koja je potpisnica Minamatske konvencije, što je „veliki napredak“ i može uticati na druge zemlje u regionu.

Gohar je rekla da je njen pristup da radi sa vladom, a ne protiv nje, tako što pristupa donosiocima odluka na neagresivan način i pronalazi zajednički jezik. Navela je primer kampanje koju je AVHHE sproveo o toksičnim igračkama. Pozvali su donosiocima odluka u vladi da donesu igračke koje pripadaju njihovoj deci ili unucima i pred njima testirali nivo kontaminacije određenim hemikalijama. „Trebalo je da vidite njihovu reakciju“, rekla je. „Bilo je veoma efikasno“.

Nakon ove praktične demonstracije, jermenska vlada usvojila je stroge standarde za hemikalije u igračkama. Međutim, kada se zemlja priključila EEU, unija je imala manje stroge tehničke propise koje je Jermenija tada morala da poštuje.

„Ali nije strašno“, rekla je Gohar. „Moramo da radimo sa njima. To je druga strana mog rada u komunikaciji“.

Ona smatra da je dobro što je Jermenija deo međunarodne mreže koja nastoji da podigne standarde za hemikalije širom sveta. To važi i za EEU, ali i za IPEN: ona je istakla da su u regionu gde su organizacije civilnog društva relativno mlade jer se razvijaju tek u poslednjih 30 godina, veoma vredne međunarodne mreže nevladinih organizacija koje imaju iskustvo. Gohar radi kao referent AVHHE za procese koji se odnose na konvencije UN o hemikalijama i SAICM, te je prisustvovala konferencijama stranki

(COP) kao deo širih timova međunarodne mreže nevladinih organizacija – i tu se njene pregovaračke veštine koriste na dobar način.

Iako je neophodna komunikacija sa donosiocima odluka na visokom nivou, podjednako je važno dopreti i do šire javnosti, kako bi se podigla svest o hemikalijama.

Kao jedina organizacija koja se fokusira na hemikalije u zemlji, Žene Jermenije za zdravlje i zdravu životnu sredinu takođe rade na ovome putem

lokalnih kampanja o visoko opasnim pesticidima (HHP) sa poljoprivrednicima, o olovu u farbama u školama i toksičnim supstancama u proizvodima za decu.

Gohar veruje da bi u saopštavanju opasnosti i alternativa

javnosti poseban fokus trebalo da budu žene sa niskim primanjima u seoskim oblastima, a posebno želi da ojača pokret potrošača u Jermeniji tako što će zatražiti bolje otkrivanje informacija i bezbednije alternative.

„Što više saznajem o situaciji u Jermeniji, o radu mojih kolega u drugim zemljama,

to sam više zabrinuta zbog ove nevidljive pretnje hemikalija našoj dobrobiti“, kaže Gohar. „Razgovor sa aktivnim ženama kao pokretačima promena, njihovo obrazovanje i osnaživanje njihovog učešća u donošenju odluka je najbolji način da se osigura zdravlje svih žena“. ■

„ŠTO VIŠE SAZNAJEM O SITUACIJI
U JERMENIJI, O RADU MOJIH
KOLEGA U DRUGIM ZEMLJAMA, TO
SAM VIŠE ZABRINUTA ZBOG OVE
NEVIDLJIVE PRETNJE HEMIKA LIJA
NAŠOJ DOBROBITI“, KAŽE GOHAR.

VI VAGIJI, SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Organizacija: Akcija zajednice Aljaske protiv toksičnih supstanci (ACAT)

Vi Vagiji je odrasla u maloj zajednici na udaljenom ostrvu Sivukak u severnom delu Beringovog mora na severozapadu Aljaske - daleko od mesta gde se hemikalije proizvode, primenjuju i koriste.

Ali počevši od 1970-ih počeli su da se pojavljuju ozbiljni zdravstveni problemi — kao što su bebe sa niskom težinom na porođaju, pobačaji i karcinomi — kod domorodačkog stanovništva koje je živelo, kampovalo i radilo na ostrvu, posebno kod onih koji su živeli u blizini dve bivše američke vojne baze. Bivša zdravstvena radnica u zajednici po imenu Ani Alova primetila je to i počela da postavlja pitanja, verujući da je to povezano sa vojnim objektima.

Vojne baze su postavljene tokom Hladnog rata, zbog blizine Sivukaka Rusiji. Pre nego što su postojali sateliti, ove baze su bile deo Linije daljinskog ranog upozorenja, što je bio sistem radarskih stanica koje su detektovale nadolazeće sovjetske bombardere i davale rano upozorenje o bilo kakvom napadu sa kopna ili mora. Na obali ostrva izgrađene su ogromne građevine koje su zahtevale mnogo struje i morale da izdrže jako visoke temperature.

Ispostavilo se da rastvarači koji su u tim u stanicama korišćeni za podmazivanje sadrže polihlorovane bifenile (PCB), koji su u klasi visoko toksičnih i postojanih supstanci.

Kada je vojska zatvorila baze, nakon 30 godina rada na ostrvu, ove građevine su napuštene. Vojska je ostavila stotine hiljada buradi u bazi Nortist kejp, na istočnoj obali ostrva. A u Gambelu, drugoj bazi na severozapadnom delu ostrva, zakopali su sve, od teške mašinerije do hrane i alkohola.

„Kada su došli u Gambel, doneli su sve što će im biti potrebno za 15 godina, a kada su otišli

u rukama su imali samo ruksake i puške“, kaže ona.

Vi zna za ovo jer je intervjuisala starešine koje su bile tamo kada su baze napuštene, i pregledala sate i sate snimaka. Poslednjih 20 godina prikupljala je dokaze u pokušaju da vojsku pozove da preuzme odgovornost.

ACAT, organizaciju u kojoj radi, za sprovođenje ovog istraživanja finansira Nacionalni institut za životnu sredinu i zdravstvene nauke. Organizacija radi na ovoj temi od 1997. godine tako što prikuplja uzorke iz zemlje, vazduha i vode i prati divlje životinje i izloženost ljudi.

„Teret prikupljanja dokaza je pao na moj narod“, rekla je ona. „Vojni inženjeri koji su odgovorni za to ... nikada nisu obavili odgovarajuću karakterizaciju lokacije i sanaciju. Odradili su samo kozmetičko čišćenje“.

ACAT je ustanovio da zajednice na Sivukaku imaju 4-10 puta veću izloženost PCB-u od prosečnog Amerikanca u kontinentalnim Sjedinjenim državama, a takođe je identifikovao izloženost pesticidima, teškim metalima, rastvaračima i drugim toksičnim supstancama u toj oblasti.

Efekti na zdravlje koji su prvi put primećeni 1970-ih pogoršali su se i kulminirali „krizom raka“ u njenom narodu, kaže Vi. „Nije pitanje da li ćemo dobiti rak, već kada.“

Ovu krizu je doživela u sopstvenoj porodici. Njen otac je radio u bazi Nortist kejp; kasnije je umro od raka. I ostatak porodice je bio pogođen: njena majka je

imala rak, njen stariji brat još uvek ima rak, a ona sama je preživela rak.

„Bili smo osmočlana porodica, a polovina nas je dobila rak“, rekla je.

Pored akutnih efekata na zdravlje, zajednice sa Nortist kejpa su se takođe raselile jer su tradicionalni izvori hrane postali oskudniji – što Vi pripisuje zagađenju sa vojnih baza, kao i klimatskim promenama. „Reka je nekada bila jedno od glavnih mesta za ribolov na našem ostrvu, a riba je bespovratno nestala“, kaže.

2002. godine Vi je živela u Enkoridžu i bila domaćica sa četiri sina. Jednog dana je videla novinski članak o povećanom izlaganju PCB-ima. Nije imala iskustva sa izlaganjem toksičnim hemikalijama, ali „bilo je jako lično“ s obzirom na njenu porodičnu istoriju. Pozvala je brata, koji je u to vreme bio plemenski vođa u Sivukaku, i on joj je rekao o radu ACAT-a. Ponuđen joj je posao iste nedelje kada je objavljeno saopštenje za javnost o PCB-ima.

„Bilo je veoma teško da se vojska pozove da preuzme odgovornost“, rekla je ona, zbog loših zakona o životnoj sredini koji ne sadrže mehanizme za pozivanje zagađivača na odgovornost, nedostatka nadzora od strane saveznih i državnih regulatornih agencija ili pravilnog prepoznavanja štete po životnu sredinu, kao i složenih efekata ekološkog rasizma i nasilja.

„Naš narod je dočekao vojsku raširenih ruku i bio su patriotski raspoložen misleći da daje važan doprinos, a sada osećamo da su nam okrenuli leđa“, rekla je.

Pored baza na njenom ostrvu, njen cilj je da vojska preuzme odgovornost za adekvatnu karakterizaciju toksičnih vojnih opasnosti i širu sanaciju. ACAT se takođe zalaže za odgovornost multinacionalnih korporacija „vođenih pohlepom i zaradom koje nastavljaju da proizvode hemikalije iako postoje bezbedne alternative za njih“, i za reformu

regulatornih agencija koje izdaju dozvole za takve baze.

„Što više učim o nasilju nad životnom sredinom i štetnosti po zdravlje, sve više sam ubeđena da ne želim da se bavim ničim drugim“, kaže. „Postavila sam sebi cilj da naučim što više mogu, i sada znam da moram da dam sve od sebe da bih bila glas i borila se protiv nepravde u mojoj zajednici i globalno među crnim, smeđim ljudima sa niskim primanjima“.

Pored rada na vojnim bazama, ACAT radi na dugotrajnim organskim zagađivačima osim PCB-a, koji su nošeni globalnim ciklusima vetra, vode i namirnica i postaju visoko koncentrisani na Arktiku, što se naziva efektom „hemisfernog ponora“. Zbog ove štete, žene arktičkog domorodačkog stanovništva imaju najviše koncentracije hemikalija u majčinom mleku na planeti.

„TERET PRIKUPLJANJA DOKAZA JE PAO NA MOJ NAROD“, REKLA JE ONA. „VOJNI INŽENJERI KOJI SU ODGOVORNI ZA TO ... NIKADA NISU OBAVILI ODGOVARAJUĆU KARAKTERIZACIJU LOKACIJE I SANACIJU. ODRADILI SU SAMO KOZMETIČKO ČIŠĆENJE“.

„Žena prebacuje teret hemikalija sa svog tela na svoje prvo dete koje je došlo, i to se povećava sa svakim narednim detetom“, rekla je ona. „Ova izlaganja toksičnim supstancama su višegeneracijska“. воздействия затрагивают несколько поколений”.

AJVERASIJA VERA NGOVI, TANZANIJA

Organizacija: Udruženje stručnjaka Tanzanije za javno zdravlje, zdravlje na radu i zdravlje životne sredine (TAPOHE)

Kada je odrastala majka Aiverasije Vere Ngovi 1930-ih godina u kolonijalnoj Tanzaniji, devojčicama nije bilo dozvoljeno da idu u školu. Ušunjala bi se u učionicu nakon što je obavila kućne zadatke i naučila da čita i piše; kasnije, kada su joj porodične obaveze postale prevelike, morala je da odustane.

Kada je dobila ćerke, nakon osamostaljenja zemlje i uz besplatno školovanje koje je obezbedila vlada, ohrabrila ih je da se školuju. Njen muž - Verin otac – takođe je bio velika podrška: imao je osmoro dece od kojih su prvo četvoro bile devojčice, i odlučio je da sve nastave sa školovanjem.

„Čak i kada su mu u selu rekli „gubiš vreme na školovanje devojaka, one su tuđe supruge“, priseća se Vera, „[moj otac] je rekao: 'Pa, one su moja deca i trebalo bi da idu u školu'“.

Vera je ozbiljno shvatila ovaj zadatak. Nakon osnovne i srednje škole u Tanzaniji, diplomirala je u Tanzaniji i magistrirala u Ujedinjenom kraljevstvu. Vratila se kući da radi u Tanzaniji pre nego što je nastavila školovanje. Konačno, 2002. godine je doktorirala epidemiologiju na Univerzitetu u Tampereu u Finskoj.

Sada predaje drugim studentima: lako se 2015. godine penzionisala posle rada na Univerzitetu Muhimbili za zdravlje i srodne nauke (MUHAS), i dalje drži predavanja studentima dodiplomskih i diplomskih studija, prvenstveno o zdravlju na radu i pesticidima/toksičnim materijama.

Rodna ravnopravnost u školovanju je znatno uznapredovala: kaže da kada predaje

zdravlje životne sredine postdiplomcima, obično u grupi ima podjednak broj muških i ženskih studenata, a da žene ponekad čine većinu. Program studija pokriva i rodnu ravnopravnost, a neke vladine politike imaju za cilj da naročito podrže žene da se obrazuju kako bi nadoknadile decenije u kojima je njihovo obrazovanje zanemarivano.

Verino iskustvo u radu nije uvek bilo tako napredno. Tokom i nakon svojih univerzitetskih i postdiplomskih studija, radila je u vladinom Institutu za istraživanje tropskih pesticida (TPRI), prvo kao tehnički pomoćnik u laboratoriji, a zatim je postepeno dobijala viša zvanja kako je postizala viši stepen obrazovanja.

Priseća se svakodnevnog seksizma koji je doživljavala kada je bila jedina žena na čelu sekcije u institutu. Kada je 1989. godine unapređena da bude referent Tanzanije za veliki sedmogodišnji istraživački projekat o pesticidima širom istočne Afrike, čovek koji joj je bio direktno podređen pokušavao je da podrije njen rad, sve dok konačno nije bila primorana da ga ukloni iz tima. Kada ga je zamenila ženom, načelnik instituta joj je prigovorio da žene ne bi trebalo same da vode projekat.

„Tada sam bila nepokolebljiva, rekla sam 'Ne možete da me naterate da zaposlim čoveka koji ne pomaže'“, kaže. „Tako su nas ostavili na miru, ali su nam ipak mnogo otežali život“.

„To su bile stvari sa kojima smo se suočavale kao žene u istraživačkim institutima“.

Vera i njen tim su uspešno završili projekat, a ona je podatke iskoristila za istraživanje koje je formiralo njene magistarske i doktorske teze. Takođe je 2008. godine osnovala Udruženje stručnjaka Tanzanije za javno zdravlje, zdravlje na radu i zdravlje životne

sredine (TAPOHE), nevladinu organizaciju koja se fokusira na obrazovanje javnosti u Tanzaniji o opasnostima od hemikalija.

rekla je. „[Ali] uspela sam da prevaziđem sve predrasude i radim sve do penzije“. ■

Radi i na temi pola i hemikalija: kako žene mogu biti izložene njima i kako da se zaštite. Posle 14 godina, Vera je prenela rukovođenje organizacijom na sledeću generaciju žena. Prošle godine Dr Doroti Amalek Ngajilo, bivša Verina studentkinja koja je na univerzitetu studirala medicinu, imenovana je za vršioca dužnosti izvršnog direktora, dok je Vera u pozadini, odakle podržava novo rukovodstvo i organizaciju.

Ciljevi TAPOHE-a su nastavak onoga čemu je Vera težila tokom cele svoje karijere.

„ČAK I KADA SU MU U SELU REKLI „GUBIŠ VREME NA ŠKOLOVANJE DEVOJAKA, ONE SU TUĐE SUPRUGE“, PRISEĆA SE VERA, „[MOJ OTAC] JE REKAO: 'PA, ONE SU MOJA DECA I TREBALO BI DA IDU U ŠKOLU' “.

„Nadam se da ću moći da pružim važne informacije političkim akterima kako bi se smanjila upotreba pesticida i uklonili zastareli pesticidi i prazni kontejneri“, kaže. „Takođe se nadam da ću podići svest o uticaju pesticida na zdravlje ljudi i životnu sredinu u populaciji, kako bi mogli da upotrebu pesticida svedu na minimum i da se odluče za zdravu hranu bez pesticida“.

Ponosna je što je prevazišla predrasude i uznemiravanje sa kojima se suočavala na radnom mestu, a sada je u mogućnosti da svoje iskustvo prenese na drugu generaciju aktivistkinja i žena istraživača.

„Morala sam da prevaziđem mnoge izazove zbog svog pola ... ponekad sam morala da se borim da završim posao koji sam radila“,

HELEN LIN, UJEDINJENO KRALJEVSTVO

ORGANIZACIJA: ALIJANSA ZA PREVENCIJU RAKA (ACP)

1995. godine Helen Lin je pozvana da govori na otvaranju kampanje razglednica u Škotskoj za prevenciju raka dojke. Bio je to prvi javni događaj na kojem je govorila otkako se pridružila organizaciji za osnaživanje polova, zaštitu životne sredine i zdravlja WEN (Ženska ekološka mreža), i bila je nervozna — bila je veoma mlada i tek je nedavno počela da radi na pitanjima raka dojke nakon što je preuzela dosije svog prethodnika u WEN-u.

Ali uskoro će obaviti razgovor zbog koga će odlučiti da se doživotno bori za prevenciju raka. Nakon njenog govora, prišla joj je žena i rekla da i ona i njena ćerka imaju rak dojke. Znale su za druge žene koje žive u blizini i koje ga takođe imaju. Misle da postoji veza između ove grupe slučajeva raka i pesticida koji se koriste na poljima u blizini njihovih domova.

„Nisam znala šta da kažem, ali sam predložila da 'neko' sastavi mapu tih slučajeva izloženosti hemikalijama koje su dovele do raka“, rekla je Helen.

Taj neko je na kraju bila ona. Motivisana razgovorom sa majkom i ćerkom, prijavila se za finansiranje Nacionalne lutrije Ujedinjenog Kraljevstva i dobila ga je, te je počela da stvarati „Ucrtavanje raka dojke na mapu“, revolucionarni dvogodišnji projekat čiji je cilj identifikovanje grupe slučajeva raka dojke koji bi mogli biti povezani sa faktorima životne sredine i radom u Velikoj Britaniji.

Iščitala je ogromnu količinu informacija kako bi projekat prilagodila postojećim saznanjima, pri čemu je saznala da se to što radi naziva „laičkom epidemiologijom“. Zajedno sa Dajanom Vord, aktivistkinjom koja je болоvala

od raka dojke, proširila je cilj projekta na podizanje svesti da rak dojke „nije povezan samo sa životnim stilom, već i sa faktorima životne sredine i poslovne aktivnosti“.

Sprovele su radionice širom Velike Britanije, sa grupama građana, sindikatima, udruženjima žena i grupama za podršku obolelima od raka dojke. Kada je tim prilikama razgovarala sa ženama, bila je zapanjena koliko su one često svesne kada nešto nije u redu u njihovom okruženju ili na radnom mestu, ali i koliko ih često drugi nisu slušali ili im nisu verovali.

„Iz svog iskustva kao maser šijacu naučila sam da ljudi znaju dosta o svom telu i tome šta utiče na njega“, rekla je. Radionice i mreža kampanja koje su one stvorile ponudile su retku priliku ženama i onima koji su najugroženiji da izraze zabrinutost o riziku od izloženosti toksičnim hemikalijama u domovima, na radnim mestima i u širem okruženju.

Projekat je bio jedna od prvih kampanja za koje je Helen prikupila sredstva u WEN-u, a kaže da je tada bila „veoma mlada i naivna, što je na kraju bila prednost zbog koje sam neustrašivo krčila sebi put“.

„Ali radionice mapiranja učestalosti raka dojke sa lokalnim izvorima zagađenja doprle su do hiljada žena i njihovih zajednica i navele ih da naprave mape svog okruženja, života, radnog mesta itd.“, kaže. Jedinstveni pristup projekta ukombinovao je istraživanje sa izgradnjom kapaciteta zajednice kako u Velikoj Britaniji tako i na međunarodnom nivou. Projekat je inspirisao mnoge sindikate i ekološke organizacije da slično postupe. To je pomoglo da se

oblikuju odgovor radnika/zajednice, kursevi, konferencije i radionice nadaleko i naširoko (lokalne/nacionalne/međunarodne) tokom više od 20 godina. Projekat je takođe inspirisao slične aktivnosti u Sarniji, najzagađenijoj zajednici u Kanadi, kao i u Linkonširu.

Čak je uspela da ugradi svoju ljubav prema umetnosti u delove projekta koji se bave mapiranjem i prezentacijom. Ona i umetnost i vođenje kampanja vidi „kao proces koji nije statičan, već se stalno menja i oslanja na širok spektar uticaja – ne samo na nauku već i na umetnost, prirodu i iskustva ljudi“

Posle tog projekta usredsredila se na ukazivanje na faktore rizika u životnoj sredini i u radnom okruženju za pojavu raka dojke i drugih karcinoma i bolesti - što je službeno još uvek nepriznato, rekla je Helen.

„Poruka establišmenta za rak dojke bila je: 'Sami ste krivi'. Dakle, čuti o potencijalnim faktorima rizika iz okruženja i na radnom mestu je verovatno šok za mnoge žene, ali i olakšanje“.

2001. godine osnovala je Radnu grupu za primarnu prevenciju raka dojke zajedno sa drugim učesnicima kampanja, koja je proizvela izveštaj pod nazivom „Rak dojke, bolest životne sredine“. Objavljen je 2005. godine i predstavlja „zaista jedinstven izveštaj koji koristi citate naučnika, ali i vlade i establišmenta za rak dojke“ kako bi se nadovezao na decenije rada koji se protivi „stalnom negiranju naučnih dokaza establišmenta za rak koji rastuću učestalost raka dojke dovode u vezu sa faktorima rizika životne sredine i radnog mesta“.

2009. godine osnovala je Alijansu za prevenciju raka (ACP) kako bi okupila one koji rade na prevenciji raka u životnoj sredini i na radu. Alijansa je bila uspešna u skretanju pažnje sindikata na pitanja roda i zajedničke izloženosti u životnoj sredini i na

radnom mestu, dok je takođe donela veće razumevanje da je potrebno da ekološke nevladine organizacije počnu da se bave i izloženošću na radnom mestu.

Na primer, ona radi sa sindikalnim pokretima i zalaže se da prihvate rak dojke kao profesionalnu bolest i stoga bolest koju je moguće sprečiti. Razotkriva činjenicu da epidemiologija i regulatorni sistem nimalo ne uzimaju u obzir ni rod ni primarnu prevenciju, kao i da ne prikupljaju rodno razvrstane statistike koje bi mogle razotkriti različite uticaje na polove.

Ona takođe trenutno radi sa koalicijom nevladinih organizacija koje se bave hemikalijama u grupi zainteresovanih strana koja se bavi prenošenjem propisa EU o hemikalijama i pesticidima u zakon Ujedinjenog Kraljevstva. Učestvovala je u

lobiranju tokom stvaranja uredbe EU o hemikalijama REACH i nada se da će ona obezbediti sprovođenje dalekosežnih hemijskih propisa kako bi se zaštitili britanski građani i radnici, posebno u vezi sa hemikalijama koje izazivaju endokrine poremećaje (EDC) koje posebno zanimaju Helen.

Tokom karijere, ohrabrilo ju je to što je slušala priče drugih aktivistkinja. Nema mnogo organizacija u Velikoj Britaniji koje rade posebno na ekološkim i profesionalnim aspektima raka dojke - tako da je jedan od trenutaka koji ju je najviše inspirisao bio odlazak u Kanadu da održi prezentacije na nekoliko svetskih konferencija o raku dojke, kao i učešće na konferenciji SZO u Asturiji o ekološkim i profesionalnim determinantama raka i postupcima za primarnu prevenciju 2011. godine.

„Kada ste usamljeni glas, počnete da sumnjate: da li sam u pravu što ovo tražim?“ rekla je. „Ali kada upoznate druge ljude i organizacije koje dele vašu strast, to je zaista afirmativno... i zaista sam ponosna što sam angažovana na tome.“ ■

NASTAVNICI SRPSKIH EKO-ŠKOLA, SRBIJA

Organizacija: Ambasadori održivog razvoja i životne sredine (EASD)

„Podizanje javne svesti” i „bolje obrazovanje” su fraze koje se često provlače kroz političke razgovore o tome kako poboljšati standarde upravljanja hemikalijama. U Srbiji, jedna grupa nastavnika ozbiljno shvata ovaj zadatak, zbog čega skreće pažnju na način na koji se hemikalije odlažu nakon upotrebe u laboratorijskim aktivnostima tokom časa.

Program Eko-škole je međunarodna mreža prisutna u više od 72 zemlje. Njegov cilj je da od malih nogu obrazuje učenike i omladinu o pitanjima zaštite životne sredine i nauči ih kako da koriste resurse na održiv način.

Ambasadori održivog razvoja i životne sredine (EASD), nevladina organizacija sa sedištem u Beogradu koja se bavi temama obrazovanja i održivosti, od 2012. godine je nacionalni operater mreže eko-škola u Srbiji, te nadgleda skoro 150 predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola u Srbiji koje su deo programa.

Direktori i nastavnici u ovim ustanovama redovno traže načine da njihove škole budu ekološki prihvatljivije. Mnogi nastavnici eko-škola su zabrinuti zbog situacije sa kojom se suočavaju: kako pravilno odložiti hemikalije koje se koriste na časovima hemije.

Škole su finansijski zavisne od lokalnih zajednica, koje često nemaju dovoljan budžet za održive sisteme upravljanja otpadom, a kamoli za poseban tok opasnog otpada za školske hemijske laboratorije. Nastavnici obično nisu informisani niti imaju odgovarajuća znanja o procedurama za odlaganje ovih hemikalija.

Zato se te hemikalije često jednostavno sipaju u sudopere u učionicama, čime direktno utiču u sistem otpadnih voda i doprinose zagađenju životne sredine. Nastavnici koji su svesni da bi to moglo da ima negativan uticaj na njihovu zdravlje i zdravlje njihove zajednice mogu odlučiti da uopšte ne odlažu supstance — ali budući da nemaju gde da ih stave, hemikalije kojima je istekao rok trajanja pre mnogo godina još uvek stoje u učionicama.

13 nastavnica eko-škola koje je anketirao EASD složilo se da je to glavni problem hemijske bezbednosti u školama širom Srbije.

Pored nedostatka znanja o problemima povezanim sa neformalnim odlaganjem, ključna prepreka za poboljšanje situacije su troškovi: veoma je skupo odlaganje potencijalno opasnih hemikalija ili hemikalija kojima je istekao rok trajanja. Jedna srpska eko-škola, zahvaljujući motivaciji svog direktora „koji je veoma svestan opasnosti ovih starih hemikalija sa isteklim rokom trajanja”, preuzela je obavezu da ih pravilno odloži. Škola je kupila kontejnere preporučene za odlaganje opasnog otpada i zakopala hemikalije na odgovarajuću dubinu pod zemljom kako bi se sprečilo bilo kakvo curenje.

„Direktor nam je rekao da je ovim novcem moglo da se napravi i opremi jedno celo školsko dvorište. Ali odlučili su da ove hemikalije udalje od škole i dece”, kažu iz EASD-a.

Drugi nastavnici se fokusiraju na

obrazovanje učenika i njihovih roditelja o odlaganju hemikalija.

Zorica Milosavljević, nastavnica biologije u jednoj osnovnoj školi u Čajetini, govori o tome kako se odlažu lekovi kojima je istekao rok trajanja i gde se mogu odložiti. To čini kako tokom redovne nastave, tako i tokom vannastavnih aktivnosti tokom kojih su često prisutni roditelji učenika ili drugi članovi zajednice. Kao deo svog nastavnog plana i programa, ona usmerava učenike da obrate pažnju na proizvodnju i upotrebu hemikalija koje koriste, od tretiranja hrane preko pakovanja do proizvoda za higijenu, i da pritom istražuju njihov uticaj na zdravlje.

Fokus nastavnika i drugih aktera u zajednici na ove teme je posebno važan u zemljama poput Srbije, u kojima često postoje neki nacionalni propisi o hemikalijama i opasnom otpadu, ali je njihova primena obično loša.

„PRATEĆI KORAKE EKO-ŠKOLE, UTIČU NA LOKALNI RAZVOJ, PODIŽU SVEST LOKALNOG STANOVNIŠTVA I PODSTIČU NA DODATNO UČENJE KROZ PRAKTIČNE POSTUPKE“, REKLI SU.

Angažovanjem i edukacijom zajednice, počevši od njenih najmlađih članova, program eko-škola se nada da će stvoriti bolje informisanu javnost koja će pozivati na primenu zelenije politike ne samo na nacionalnom već i na lokalnom nivou.

Angelina Jovašević, direktorka eko-škole u Lučanima, navela je kao primer da je zalaganje njenih učenika i škole uspelo da

ubedi lokalnu opštinu da prestane da koristi deponiju koja se nalazila u blizini škole i koja je godinama služila za odlaganje različitih vrsta otpada, uključujući opasan otpad.

Angelina je istakla „važnost obrazovanja i podizanja svesti javnosti, ali i važnost podizanja lične i kolektivne odgovornosti“.

Nastavnici su dodali da su pitanja životne sredine u Srbiji bila van fokusa pre trideset-četrdeset godina.

Ali uključivanjem u program Eko-škola, obrazovne ustanove mogu „da postanu ambasadori održivog razvoja u svojim zajednicama“.

„Prateći korake Eko-škole, utiču na lokalni razvoj, podižu svest lokalnog stanovništva i podstiču na dodatno učenje kroz praktične postupke“, rekli su. ■

Sweden
Sverige

